

İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Cilt / Vol: 6, Sayı/Issue: 5, 2017
Sayfa: 2399-2413
Received/Geliş: Accepted/Kabul:
[04-10-2017] – [14-11-2017]

Suriyeli Sığınmacı Kadınlarda Sosyal Dışlanma Algısı Üzerine Nitel Bir Çalışma¹

Kübra KÜÇÜKŞEN

Yrd. Doç. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü
Asst. Prof. Dr. Necmettin Erbakan University, Department of Social Services
Orcid No:0000-0001-9248-9541
kubrakucuksen@konya.edu.tr

Öz

Bu çalışmada savaş ve göç olgusunu en derin boyutuyla yaşayan Suriyeli sığınmacı kadınların Türkiye'ye geldikten sonra kendilerine karşı toplumun bakış açısını nasıl algıladıkları, ekonomik, sosyal, kültürel entegrasyon açısından dışlanmaya maruz kalıp kalmadıkları ve bu konuda karşılaştıkları olumsuzlukların araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Konya'da yaşayan on dört Suriyeli sığınmacı kadınla yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, Suriyeli kadınlar, sosyal dışlanmanın sosyal yardım boyutunda, açıktan ayrımcı ve dışlayıcı bir tutuma maruz kalmamakla birlikte gerek kamuoyu, gerekse medya tarafından haklarında "ikinci eş olma, yuva yıkma" gibi negatif bir imgeleme kurgulanması sebebiyle sosyal ilişkiler boyutunda dışlanmaktadır. Savaşın uzaması nedeniyle geri dönme umutları gittikçe kaybolmaya yüz tutan kadınlar ileriye dönük ciddi kaygılar taşımakta, yaşadıkları dışlanma, toplumla bütünleşme süreçlerini daha sancılı hale getirmektedir. Suriyeli kadın sığınmacılara karşı, özellikle medyanın, toplumsal muhayyilede iz bırakacak her türlü negatif söylemden uzak durması ve kadınların sosyo-ekonomik gelişimlerinin desteklenerek, topluma uyum süreçlerinin kolaylaştırılması, sorunun "dışlayanlar" açısından da değerlendirilerek uygun politikalar geliştirilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Savaş, göç, sığınmacılık, sosyal dışlanma, Suriyeli sığınmacı kadınlar.

A Qualitative Study on the Perception of Social Exclusion in Syrian Refugee Woman

Abstract

In this study, it was aimed to investigate whether the Syrian refugee women who experienced the biggest tribulation of war and immigration have been excluded or not from the economic, social and cultural integration and how they perceived the society's viewpoint against them after they have come to Turkey. For this, face-to-face interviews were held with 14 Syrian refugee women living in Konya. According to the findings acquired in the research, together with the fact that women of Syria are not exposed to an explicit discriminatory, exclusionist and othering attitude in social assistance dimension of social exclusion, they are excluded in the sense of social relationships because of fiction of a negative imagination such as "being second wife, breaking up a family" by both public opinion and media. It is necessary that particularly media shall avoid all kinds of negative discourses that may leave impression on social imagination against Syrian women refugees and socio-economic improvement of women shall be supported and their social adaptation process must be facilitated. Additionally, new policies should be developed by evaluating the problem in terms of "exclusives".

Keywords: War, Migration, Refugee, Social Exclusion, Syrian Refugee Women

¹ Bu çalışma 162518001-107 No'lu Proje kapsamında "Necmettin Erbakan Üniversitesi BAP Koordinatörlüğü tarafından desteklenmiş, ilk bulgular 19-23/05/2016 tarihlerinde Bosna-Hersek / Sarajevo'da düzenlenen II. International Symposium on Religious Studies and Global Peace" da sözel bildiri olarak sunulmuştur.

Giriş

Küreselleşmeyle birlikte sosyo-ekonomik, demografik ve kültürel alanda meydana gelen eşitsizlikler, toplumsal barışı ve adaleti zedeleyen değişimler, sosyal dışlanma sorununu da bariz bir şekilde ortaya çıkartmış, içinde yaşadığımız yüzyıl “dışlanma çağı” olarak adlandırılır olmuştur. Sosyal dışlanma, kavram olarak maddi yoksunluk, sosyal haklara erişimde sınırlılık, toplumla bütünleşmede yetersizlik gibi anlamları olan çok boyutlu sosyal bir olgudur. Yoksulluk ve işsizliğin yanı sıra sağlık, barınma, sosyal güvenlik, sosyal ilişkiler gibi en temel haklardan yoksun olma biçiminde ortaya çıkan sosyal dışlanma (Sapançalı, 2005, s.101) sosyal bağların kopması, hizmetlere erişim, dayanışma ve katılımın azalmasıyla işleyen bir süreç olarak değerlendirilmektedir (Silver, 2004). Tüm dünyada yaşanan hem iç hem dış göç sosyal dışlanmanın önemli nedenlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Savaşlar, tarihin başlangıcından beri en temel göç nedenidir. Zorunlu göç tarih boyunca sık sık yaşanmış olmakla birlikte, kitlesel olarak dünya çapında bir sorun olarak algılanması ve uluslararası düzenlemelere ihtiyaç duyulması İkinci Dünya Savaşından sonra yaşanan gelişmelerden sonradır. Suriye’de 2011 yılından beri süren iç savaş ve çatışmalar nedeniyle Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği rakamlarına göre, Mart 2017 itibarıyla 5 milyonu aşkın insan yurtlarını terk etmiş, sığınmacı durumuna düşmüştür. Ürdün Irak, Mısır, Lübnan, Türkiye gibi ülkelere dağılan sığınmacıların yaklaşık 3 milyonu Türkiye’dedir. Suriyeli sığınmacıların Türkiye’ye gelişi 29 Nisan 2011 tarihinde başlamıştır. Önce misafir olarak tanımlanmışlar, 2012 Nisan ayında ise Başbakanlık tarafından yayınlanan genelge ile “geçici koruma” altında oldukları kabul edilmiştir. Şu an Türkiye’deki Suriyeli sığınmacı sayısı 2017 Mart ayı itibarıyla, biyometrik kayıt sistemine göre 1 milyon 580 bin 866’sı erkek, 1 milyon 376 bin 588 kadın olmak üzere 2 milyon 957 bin olarak açıklanmıştır. Bu nüfusun yaklaşık 260 bini Suriyeliler için kurulmuş 25 kamp ve barınma merkezinde, geri kalanı da Türkiye’nin farklı illerinde yaşamaktadırlar. Barınma merkezlerinin dışında, şehirlere dağılan sığınmacıların 89 bini Konya’da yaşamaktadır (www.goc.gov.tr).

Tarih boyunca savaşın ve çatışmaların en ağır bedelini ödeyenler hep kadınlar ve çocuklar olmuştur. Kadınların bu süreçten erkeklere oranla çok daha olumsuz etkilendikleri varsayımı çeşitli araştırmalar tarafından da desteklenmiştir (unchr.org.tr; Buz, 2006). Çatışma nedeniyle kadınlar yakınlarını kaybetme, bedensel ve ruhsal sağlıklarına zarar verici cinsel istismar, tecavüz, şiddet gibi pek çok zulüm ve baskıyla karşılaşmaktadırlar. Bu nedenle savaşlarda göç olgusu en fazla kadınlar arasında yaşanmaktadır. Ancak göç ettikleri yerlerde de farklı sorunlarla karşılaşmakta, kadın olmalarından kaynaklanan olumsuz algı ve davranışlarla baş etmek durumunda kalmaktadırlar. Suriyeli sığınmacı kadınlar açısından tanımlanması, ifade edilmesi ve sonuçları açısından katlanılması en zor

kabul edilen sorunlardan biri de sosyal dışlanmadır. Bu çalışmada, savaş ve göç olgusunu en derin boyutuyla yaşayan Suriyeli sığınmacı kadınların Türkiye'ye geldikten sonra kendilerine karşı toplumun bakış açısını nasıl algıladıkları, ekonomik, sosyal, kültürel entegrasyon açısından dışlanmaya maruz kalıp kalmadıkları ve bu konuda karşılaştıkları olumsuzlukların araştırılması amaçlanmıştır. Sosyal dışlanma kavramı şu an Suriyeli sığınmacı kadınların yaşadıkları sorunu tam olarak tanımlamamakla birlikte, araştırma boyunca kadınların sosyal yaşamda karşılaştıkları olumsuzluklara işaret etmek için kullanılacaktır.

Çalışmanın Kuramsal Arka Plânı: Göç ve Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanma, hem ekonomik-yapısal hem de sosyo-kültürel biçimde olmak üzere ortaya çıkan çok boyutlu bir olgudur (Jehoel-Gijsbers, Vrooman, 2007). Oldukça tartışmalı ve yeni bir kavram olan sosyal dışlanma, ilk olarak Fransa'da sosyal güvenlik sistemi dışında kalan işsiz ve yoksul bazı grupların dışlanmasını analiz etmek için kullanılmıştır (Lister, 2004, s.75). Avrupa Birliği, çok boyutlu bir sosyal olgu olan sosyal dışlanma kavramını iktisadi faaliyetler, istihdam, kültürel alan ve sosyal refah koşullarına erişim kısıtlılığı gibi kriterler bağlamında değerlendirmektedir (Sunal, 2006). Sosyal dışlanmayı sosyal içermenin zıddı bir durum olarak tanımlayan Berman ve Phillips sekiz farklı alanda belirlenen göstergeleri, sosyal dışlanmayı açıklamada önemli kriterler olarak görmektedirler. Bunlar Sosyal güvenlik sistemi, emek piyasası, konut ve mülkiyet, sağlık hizmetleri, eğitim sistemi, siyasal sistem ile sosyal yaşama dahil olamama ve sahip olunan statünün düzeyidir (Berman ve Phillips, 2000, s. 334).

Sosyal dışlanma, sadece işsizlik ve yoksulluk biçiminde kendini göstermediği gibi, bir iş sahibi olmak dışlanmamayı garanti etmemektedir. Gelecekte beklentinin kalmaması, gelecek için umutların yitirilmesi de sosyal dışlanma sürecinin başladığının bir göstergesi olarak kabul edilmektedir (Sapanca, 2005, s. 54). Avrupa Birliği göçmenler açısından sosyal dışlanmayı, bireylerin ya da grupların göç sonrasında, yaşadıkları toplumlara tam olarak ya da kısmi olarak entegrasyonunu engelleyen süreçler olarak tanımlamıştır (Dedeoğlu ve Gökmen, 2011, s.19). Sosyal dışlanmanın Türkiye'de henüz tam bir tanımı yoktur. Kavram, Avrupa Birliği kriterleri ile birlikte siyaset ve sosyal bilim literatüründe kullanılmaya başlanmıştır. Sosyal, ekonomik kültürel ve ahlâki bir çok boyutu olan sosyal dışlanmayı Gijsbers ve Vrooman (2007) maddi yoksunluk, sosyal haklar, sosyal katılımcılık ve kültürel entegrasyon olmak üzere dört farklı boyutta ele almıştır. Türkiye'de bu alanda yapılan çalışmalar genellikle yoksulluk bağlamında ele alınmasına rağmen Adaman ve Keyder'in çalışması (2007), Türkiye'de sosyal dışlanmanın yoksulluk dışında başka etmenlere de bağlı olduğunu göstermektedir. Bunlar: Eğitim imkanından yararlanamayan sokak çocukları, ileri yaş, engellilik, göç sorunu, cinsiyet ve cinsel tercih temelli dışlanma, dinsel tercih temelli dışlanma, azınlık sorunları ve diğer

kategorisinde değerlendirilen ilaç ve madde bağımlıları, belli hastalığı olanlar ve bazı meslek gruplarıdır.

Atkinson'a göre (1997) sosyal dışlanmanın önemli nedenlerinden biri dünya geneline yayılan hem iç, hem de dış göçte yaşanan artışlardır. Göç gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler açısından farklı biçim ve boyutlarda da olsa çok önemli bir sosyal dışlanma riski taşımaktadır (Sürüel, 2008, s.67). Göçmenler ayrımcılık, ırkçılık, ötekileştirme, sosyal dışlanma, kayıt dışı çalışma, yoksulluk gibi sorunlarla karşılaşmakta toplumsal sorunların merkezinde görülebilmektedirler. Çünkü yerel halk tarafından, yerleşik nüfusun hayat tarzına tehdit olarak algılanıp "yabancı" "istilâcı" ve "işgalci" olarak kabul edilmektedirler (Bauman, 2013, 60). Göç sürecinde özellikle kadınların ve çocukların değişen rol ve statüleri farklı istismar ve dışlanma olgularını gündeme getirmektedir. Sığınmacı kadınlar konusunda yapılan çalışmalar daha çok kadınların topluma uyum ve gündelik yaşam pratiklerinin değişimine odaklanmaktadır. Bu çalışmalarda kadınların daha kolay uyum sağladıkları ve topluma adapte oldukları ancak ayrımcılıkla daha fazla karşılaştıkları, hizmetlere daha sınırlı ulaştıkları ve bakım veren rollerinin artarak sürdüğü belirtilmektedir (Buz, 2006). Sığınmacı kadınlar, istismar sömürü ve şiddete daha açık olması, hizmetlere sınırlı ulaşım, toplumsal cinsiyet rollerinde meydana gelen değişim, hareketlilik imkânlarının sınırlı olması, ekonomik durumda meydana gelen değişimler, fiziksel ve psikolojik sağlığın olumsuz etkilenmesi, kimliğin yeniden inşası (Buz, 2006; Küçükşen, 2015) gibi nedenlerle göçten en fazla etkilenen grubu oluşturmaktadır.

Yöntem

Suriyeli Sığınmacı kadınların sosyal dışlanma algısının araştırıldığı bu çalışmada, kadınların hangi alanlarda ve hangi sebeplerle "dışlanmış algısı" yaşadıkları problemine odaklanılmıştır. Bu bağlamda bireylerin öznel algılarının doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir bakış açısıyla ortaya konmasına imkân veren nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma desenlerinden, "araştırmanın amacı doğrultusunda nasıl ve niçin sorularının temel alınarak araştırmacının kontrol edemediği, bir olgu veya olayın derinliğine incelenmesine imkân verdiği için" (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 289) durum çalışması tercih edilmiştir. Durum çalışmaları, çoklu bilgi kaynakları aracılığı ile (gözlem, mülakat, görsel işitsel materyaller, dokümanlar...vb), edinilen kanıtların sistemli ve derinlemesine incelendiği bir araştırma desendir (Yin, 1989, s. 23; Creswel, 2013,s.97).

Araştırmada veri toplamak amacıyla, Jehoel-Gijsbers ve Vrooman (2007) tarafından geliştirilen Sosyal Dışlanma Ölçeğinden esinlenilerek yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formu maddi yoksunluk, sosyal haklara erişimden dışlanma ve sosyal katılımdan dışlanma boyutlarından oluşmaktadır. Konya'da yaşayan Suriyeli on dört kadınla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Örneklem, amaçlı örneklem

yöntemlerinden kritik durum tekniğiyle seçilmiştir. Patton'a göre kritik durumların varlığına işaret eden en önemli gösterge, "bu grup belirli bir problemle karşılaşıyorsa, diğer bütün gruplar kesinlikle bu problemle karşı karşıya kalır" yargısının varlığı veya yokluğudur (Akt. Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.121). Bu nedenle göçten en fazla etkilenen kırılgan grubu oluşturdukları için kadın sığınmacılar tercih edilmiştir. Görüşmeler sığınmacıların evlerinde, tercüman aracılığı ile gerçekleştirilmiş, kayıt için izin istenerek (izin vermeyen üç kişinin dışında) görüşmeler hem kayıt altına alınmış hem de not tutulmuştur. Görüşülen kadınlar K1, K2, K3... şeklinde kodlanmış gerçek isimleri kullanılmamıştır. Görüşmelerin süresi kırk beş dakika ile üç saat arasında değişmiştir. Elde edilen veriler, Türkiye'de Suriyeli sığınmacılara yönelik medyada çıkan haberler, Sivil Toplum Kuruluşlarının hazırladıkları raporlar, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin verileri, Türkiye tarafından açıklanan resmi veriler gözden geçirilerek yorumlanmıştır. Görüşmeler Türkçe bilen üç kişinin dışında çevirmen eşliğinde yapılmış, kayıtları çevirmen aracılığı ile tercüme edilmiş, araştırmacı tarafından çözümlenmiş ve yorumlanmıştır.

Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri

- K 1:** 34 yaşında, evli, ilkokul mezunu, terzi, 9 çocuk sahibi.
- K 2:** 51 yaşında, Evli, ilkokul mezunu, ev kadını, 8 çocuk sahibi.
- K 3:** 50 yaşında, evli, üniversite mezunu, öğretmen, 4 çocuk sahibi.
- K 4:** 45 yaşında, evli, kocası savaşta, ilkokul mezunu, ev kadını, 4 çocuk sahibi.
- K 5:** 26 yaşında, evli, ortaokul mezunu, ev kadını, 6 çocuk sahibi.
- K 6:** 25 yaşında, evli, ilkokul mezunu, ev kadını, 2 çocuk sahibi.
- K 7:** 34 yaşında, eşi 3 yıldır kayıp, ilkokul mezunu, ev kadını, 3 çocuk sahibi.
- K 8:** 21 yaşında, bekâr, üniversite öğrencisi.
- K 9:** 36 yaşında, evli, üniversite mezunu, öğretmen, 2 çocuk sahibi.
- K 10:** 23 yaşında, bekâr, üniversite öğrencisi.
- K 11:** 21 yaşında, evli, ilkokul mezunu, ev kadını, 3 çocuk sahibi.
- K 12:** 22 Yaşında, bekâr, Üniversite öğrencisi.
- K 13:** 19 yaşında, bekâr, işçi.
- K 14:** 20 yaşında, evli, 1 çocuk sahibi.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analizde elde edilen veriler daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir

ve yorumlanır. Bu çözümlemede, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 239). Bu çalışmanın betimsel analizinde veriler literatür çalışması ve görüşme formu hazırlama sürecinde belirlenen maddi yoksunluk, sosyal haklar ve sosyal katılımcılık olmak üzere üç temel kategoride değerlendirilmiştir.

Bulgular

Çalışmada sosyal dışlanma algısını değerlendirmek için elde edilen veriler, araştırmanın amacı doğrultusunda üç boyutta değerlendirilmiştir. Bu boyutlar; maddi yoksunluk, sosyal haklar ve sosyal katılımcılık boyutlarıdır.

Maddi Yoksunluk

Sosyal dışlanmanın her biri bir diğerini tetikleyen ve besleyen iktisadi, siyasi, kültürel ve mekânsal boyutları vardır. Maddi yoksunluk sosyal dışlanmanın belirleyici faktörü olarak kabul edilmektedir. Bir sosyal dışlanma aracı olarak maddi yoksunluk; zorunlu ödemelerin güçlükle yapılması, maddi durum hakkında endişelenme, beslenme, giyim, barınma gibi temel gereksinimlerin yeterince karşılanamaması olarak ifade edilmektedir (Bayram vd. 2010, s. 84). Bu bağlamda Suriyeli sığınmacı kadınlar, cinsiyetlerinden dolayı kadın olmalarından dolayı zaten dezavantajlı grup içerisinde yer almakta, göç etmiş olmak, yoksul olmak da mevcut konumlarını daha da kırılgan hale getirmektedir.

Kentin her bölgesine dağılmış gibi görünseler de Suriyeli sığınmacılar özellikle bazı mahallelerde daha yoğun olarak yaşamaktadırlar. Bu kendi aralarındaki dayanışma için işlevsel olsa da, kentin yerli sakinleriyle tanışıp kaynaşmaları ve bütünleşmeleri açısından olumsuz bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Yaşadıkları semtlerde kent sakinleriyle ilişki ve iletişimleri yok denecek kadar azdır. Görüşme yaptığımız kadınlar genelde beslenme ve giyim ihtiyaçlarının asgari düzeyde karşılandığı ancak barınma konusunda zorluklarla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Çocuk sayılarının fazla olması, birkaç aile aynı evi paylaşmak zorunda kalmaları, kiralık ev bulmalarını zorlaştırmakta, mekânsal olarak dışlanmaya maruz kalmaktadırlar (Deniz, Ekin ve Hülür, 2017, s.26). Konya'ya gelen sığınmacı sayısındaki artış konuta olan talebi artırmış, bu durum ev kiralılarının da artmasına neden olmuştur. Konut sorunu tarafımızdan da yerinde tespit edilen Suriyeli sığınmacıların yaşadıkları yerler son derece sağlıklı, rutubetli, depo veya garaj girişi gibi kullanılabilecek, barınma için uygun olmayan evlerdir. Bu nedenle görüşme yapılan evlerde kronik rahatsızlığı olan bireylerle karşılaşmıştır. Bu durum kadınları sağlıklı olduğu için çalışamayan, çalışıp para kazanamadığı için de kötü koşullarda yaşamak zorunda kalan bir döngüye hapsedmektedir. İltica ve Göç Araştırma Merkezi nin yaptığı araştırmaya göre benzer sorun Suriyeli sığınmacıların yerleştiği Gaziantep, Kilis, Şanlıurfa gibi yerlerde de yaşanmaktadır (İGAM, 2013).

Örneğin K5 ve ailesi, bir binanın bodrum katında beş-altı merdivenle inilen banyosu, mutfaklı olmayan iki odalı bir evde, iki aile ve 8'si çocuk 12 kişi kalmaktadırlar. Ailede sadece K5'in eşi asgari ücretten de düşük bir ücretle çalışmakta ve kaldıkları eve 300 TL kira ödemektedirler. Buna rağmen "sokakta değiliz, bir evimiz var" diyerek, diğer illerde özellikle İstanbul'da parklarda, sokaklarda kalan Suriyeli hemşehrilerine yardım edilmesini talep etmişlerdir.

Bir diğer katılımcı: *"Burda bize çok yardımcı oldular. Hatta şunu söyleyeyim. Bizden kimse yapmaz böyle iyilik. Aç kalmıyoruz Allah'a şükür. Ama her toplumda iyi insan da var, kötü de. Bizden biri kötü bişey yapınca hemen gelip bize anlatıyorlar. Biz çok üzülüyoruz. Gerçek Suriye halkı yapmaz öyle bişeyi. Ama çingenelerden çok gelen var buraya da."* (K 10, Kişisel görüşme: Mart 2016)

"Bize komşularımız yiyecek ve giyecek veriyorlar. Ama doğru dürüst ev bulamıyoruz. Oturulmayacak yerleri bile bize yüksek fiyatla kiralyıyorlar. Ben sadece kardeşimle oturacağım dediğim halde bana inanmıyorlar. 5 kişi tutup 25 kişi oturuyorsunuz diyorlar" (K 13, Kişisel görüşme: Temmuz 2016)

Sosyal dışlanma yalnızca geliri değil yaşanan dünyanın koşullarını belirleyen diğer göstergeleri de kapsamaktadır. Maddi dışlanmayla birlikte anılabilecek mekânsal olarak dışlanma bu göstergelerden biridir. Uluslararası sözleşmelerde barınma hakkına ilişkin en kapsamlı düzenleme Birleşmiş Milletler Ekonomik Sosyal Kültürel Haklar Sözleşmesinin 11. Maddesinde yapılmıştır. Maddenin 1. Paragrafında "Taraf devletler, herkesin beslenme giyim ve konut dahil olmak üzere yeterli bir yaşam düzeyine sahip olma ve yaşam koşullarını sürekli geliştirme hakkına sahip olduğunu kabul ederler" ifadesi yer almaktadır. Keyder ve Adaman'a göre (2007, s.83) dışlanmışlar, kendilerini benzer durumda olanlarla aynı ikametgâh yakınlığı içinde bulduklarında mekânsal ayrımcılık da hayatlarını kısıtlayan bir diğer unsur halini almaktadır.

Sosyal Haklar

Türkiye'de yaşayan Suriyeli vatandaşların sosyal haklarından bahsedebilmek için hukuki yasal konumlarının netleştirilmesi gerekmektedir. Türkiye Cenevre Sözleşmesi'nin (UNHCR, 1951) bir tarafı olarak mülteci kavramını kabul etmiştir. Uluslararası literatürde sığınmacılık, mültecilikten önceki kategoriye işaret etmekte; bir diğer ifadeyle sığınmacı, aday mülteci konumunda bulunmaktadır. Mülteci olma şartlarını taşıyıp taşımadığının belirlenmesi sırasında geçen sürede kişiye sığınmacı statüsü verilmekte ve ülkeden ülkeye değişmesine rağmen mülteciler ile hemen hemen aynı haklara sahip olmaktadır (Başak, 2011).

Sosyal haklar yaşanan çevrenin gürültülü ve kirli olması, çevrede sürekli olaylar çıkması, komşuluk ilişkilerinin iyi olmaması, kişinin kendisini güvende hissetmemesi ve evde tek başına olmaktan korkması, diğer bir

ifade ile uygun ev ve güvenli çevre koşullarına sahip olunmaması anlamlarına gelmektedir. Ayrıca hastane gibi kamu kurumlarında sorun yaşama ve kötü muamele ile karşılaşma, kredi ve sigorta müracaatlarının reddedilmesi, bireylerin yararına olacak uygulamalarda haklarının verilmemesi, diğer bir ifade ile, kamu kurumlarından ve yardımlarından faydalanılamaması süreçlerini ifade etmektedir. Sağlık sorunları açısından Türkiye’de 94/6169 sayılı yönetmeliğin 19. Maddesinde, “Mülteci ve sığınmacılar için sağlık fişi tanzim edilir ve bunların periyodik sağlık muayeneleri yapılır. Bulaşıcı hastalık tespit edildiğinde, ilgili valilikçe derhal tedbir alınır ve durum ilgili makamlara bildirilir. Ağır bir hastalığa yakalanan veya durumları özel bir tedaviyi, tıbbi müdahaleyi veya hastaneye yatırılmalarını gerektiren yabancıların muayene ve tedavileri ile koruyucu aşıların yapılması devlete ait hastanelerde yapılır ve tedavi ücretleri genel hükümler çerçevesinde karşılanır” ibaresi yer almaktadır (resmigazete.gov.tr). Sınırdan giriş yaptıktan sonra, herhangi bir kamp tarafından kayıt altına alınmamış, konaklamasını kendi imkanları ile sağlayan hastaların bir sağlık merkezine müracaatı durumunda; sağlık merkezince kayıt işlemi yapılırken, eş zamanlı olarak AFAD talimatı ile o ilin Valiliğince görevlendirilen personel ve belirlenen bir telefon numarası üzerinden kayıt altına alınarak sağlık hizmetinin sağlanması, tedavi giderlerinin o ilin Valiliğine faturalandırılması, İlaç, protez diş, gözlük, işitme cihazı gibi malzemelerin Sağlık Uygulama Tebliği’nde (SUT) belirtilen usul ve esaslara göre temin edilmesi karara bağlanmıştır (374/2013-1 Sayılı Genelge). Ayrıca hastanelerde dil bilen bir görevli bulunmaktadır. Bu konuda devlet yerel halktan gelen bazı tepkileri de göze alarak gerekli yasal düzenlemeleri gerçekleştirmiştir. Görüşme yaptığımız katılımcılar hastalandıkları zaman hastaneye, doktora veya ilaçlara ulaşım açısından herhangi bir sorun yaşamadıklarını, ilaçlarını ücretsiz alabildiklerini, bazı sivil toplum kuruluşlarının da bu konuda kendilerine destek olduklarını ifade etmişlerdir.

“ Akrabamızın çocuğu kanser tedavisi görüyordu. Suriye’den birlikte geldik. Daha önce farklı iki ülkeye gittik. Daha sonra buraya geldik. Tabi bu 8 aylık süreçte çocuk tedavi görmedi. Ama Konya’da sağolsun ilgilendiler. Çocuğu ameliyat dahi ettiler para almadan”(K4, Kişisel görüşme: Ocak 2016).

“Çok kötü baş ağrılarım vardı. Dizlerim de ağrıyordu. Burada bizimle ilgilenen hayır sahipleri var. Beni hastaneye götürdüler. İlaçlarımı da evime kadar getirdiler”(K3, Kişisel görüşme: Ocak 2016).

Sosyal haklar bağlamında önemli göstergeler hastalık durumunda sağlık hizmetlerine erişebilme ve eğitim haklarından yararlanabilmedir. Sığınmacı kadınların sağlıkla ilgili problemlerinde bir sorun yaşamadıkları görülmektedir. Başlangıçta çocuklarının eğitimi ile ilgili çok sıkıntı yaşadıklarını, okula gönderemediklerini belirten katılımcılar, (K1, K2, K3,

K4) zamanla bu sorunun aşıldığını, Konya’da sadece Suriyeli çocukların devam ettiği okulların bulunduğunu ifade etmişlerdir.

Sosyal Katılımcılık ve Kültürel Entegrasyon

Tüm dünyada göç eden fertlerin maddi olarak ayakta kalabilme ve tutunabilmek için, marjinal işlerde çalıştıkları, çocuklarını eğitimden ayırarak çalıştırdıkları, suça yönelme ve kanunla çatışma ihtimallerinin yüksek olduğu yönünde bir algı vardır. Bu nedenle göç, sosyal dışlanmanın başlıca nedenleri içerisinde yer almaktadır. Bu durum karşılıklı birbirini besleyen bir sürece de evrilmektedir. Toplumdan dışlanan sosyal kesimlerin yasadıkları yerleşim bölgeleri suça yönelen, uyuşturucu madde ticaretine karışan ve uyuşturucu madde kullanan (Özgökçeler, 2006, s.146) hatta terör eylemlerine katılan kesimlerin yaşadığı riskli alanlara dönüşmüştür. Son yıllarda bölgede yaşanan çatışma ve terör eylemleri nedeniyle terör örgütlerinin insan kaynağı ihtiyacını sığınmacı gruplardan karşıladığı yönünde basına da yansıyan söylemler olmuştur (cnnturk.com).

Türkiye’deki Suriyeliler konusu her şeyden önce bir sosyal uyum sorunu olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra, çok eşliliğin ortaya çıkması, buna bağlı boşanmaların artması, kadın ve çocuk istismarının yaşanması, sosyal dışlanmaya neden olan toplumsal etkiler arasında sayılabilir (Kaya ve Demirağ, 2016, s.167). Bu doğrultuda ortaya çıkan en önemli gelişme yaşlı veya genç, bekar ya da evli Türk erkeklerin genç Suriyeli kadınlarla evlenmesidir. Bu durum en yoğun olarak Kilis, Şanlıurfa ve Hatay’da yaşanmakta ve başta kadınlar olmak üzere yerel halk arasında tepkiye neden olmaktadır. Her üç ilde de Suriyeli gelin meselesi yüzünden boşanmaların arttığı iddia edilmektedir. Örneğin Kilis’te boşanmaların yaklaşık %20’sinin Suriyeliler nedeniyle gerçekleştiği belirtilmektedir. Kadınlar kocalarını kaybetme korkusunun üzerlerinde baskı yarattığını ifade etmekte ve Suriyelileri kocalarının aklını çelmekle suçlamaktadırlar (Orhan ve Gündoğar, 2015). Türkiye’ye sığınan Suriyeli kadınların Türk erkeklerine ikinci eş oldukları sıklıkla medyada gündeme getirilmekte, bu da Suriyeli kadınlar hakkındaki olumsuz algıyı pekiştirmektedir. Giderek toplumsal hayatın önemli bir parçası haline gelen Suriyeli kadınlar bir süre sonra ikinci eş olan, yuva yıkan kadın olarak algılanmakta, olumsuz bir imajla anılmaktadırlar. Bu bağlamda sosyal dışlanmanın kadınlar üzerindeki etkisi “dışlayanlar” açısından da önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Goffman (2014, s.33) ırk, ulus ve din gibi etnik damgaların olduğunu, bunların soy bağı ile aktarılacak eşit bir biçimde ailenin tüm bireylerine bulaşabildiğini söylemektedir. Suriyeli kadınların kendilerini çevreleyen sosyal ortamda “potansiyel tehdit” olarak algılanması, komşuluk ve arkadaşlık ilişkilerindeki başarısızlık, yalnızlık, taciz, dedikodu gibi diğer sorunların da kaynağını oluşturan en önemli dışlanmadır.

“Burada insanlar hem bize acıyor, hem de iyi bir insan olsak gidip savaşmamız gerektiğini söylüyorlar. Komşum bana niçin vatanınızı savunmadınız da savaştan kaçtınız, diye soruyor. Burada bizim de huzurumuzu bozdunuz, aileleri bozdunuz diyorlar” (K7, Kişisel İletişim: Mart 2016).

“Ben burada yarım kalan üniversite eğitimimi tamamlamak istiyorum. Fakat çevremde sürekli imalı bir şekilde ikinci eş olmaya adaymışım gibi bakılıyor. Evli hocalarımın odasına dersle ilgili soru sormak için gitmeye bile çekiniyorum”(K12, Kişisel İletişim: Haziran 2016)

İstanbul’da yaşayan Suriyeliler ile ilgili yapılan bir araştırmada sığınmacı kadınların başlangıçta dışlanmışlık algısı hissetmedikleri zamanla kendilerine olan bakış açısının olumsuz yönde değiştiği düşüncesinde olduklarını ortaya koymaktadır. Sığınmacı bir kadının şu ifadeleri aslında gelinen süreci özetler mahiyettedir. *“Türkiye’de herkes bizi çok seviyordu. Son bir yılda ne oldu, bilmiyorum. Kötü davranıyorlar bize şimdi. Örneğin, kiralık ev ilanları görüyorum. Ama ilanda ‘Suriyeliler için değil’ yazıyor. Pazarda Suriyeli olduğumu anlayınca yüz çeviriyorlar. Komşumuz annemi her gördüğünde, ne zaman Suriye’ye dönüyorsunuz? Gitsenize. Niye hala buradasınız? diye soruyor” (bbc.com).* Karşılaşılan bu ve benzeri durumlar, zaten zor durumda olan kadınların, sosyal yaşamda yer alarak hayata tutunma çabalarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Sosyal alandan dışlanma kişide benlik saygısını ve insan onurunu yıpratan bir süreçtir. Kadınların toplumsal ilişki ağlarının örücüsü oldukları kabul edilir. Enformel ilişkiler, akrabalık, komşuluk, hemşehrilik, kadınların içinde rahatlıkla hareket edebildiği, güç kazanabildiği, karşılıklılık ilişkilerine girebildiği örüntülerdir (Bora, 2007, s.96). Bu açıdan bakıldığında sosyal alanda var olma, kendini ifade edebilme kadınlar için son derece önemlidir. Konya halkıyla 2014 de yapılan bir çalışmada, yerli halkda Suriyeli komşularını hiç ziyaret etmeyenlerin oranı %62, çok nadir ziyaret edenlerin oranı da % 16,9 olarak tespit edilmiştir (Koyuncu, 2014, s.148). Görüşme yaptığımız kadınlardan, K2, K3, K11, K14 yaşadıkları semtlerde, insanların kendilerine maddi olarak yardımda bulunduklarını, yiyecek, giyecek sıkıntısı çekmediklerini fakat komşuluk ilişkisi kurmadıklarını belirtmişlerdir.

“Bizde birden çok evlilik yasak değil fakat çok sık görülen bir şey de değil. Aileler de zaten kızlarını ikinci üçüncü eş olarak vermek istemez. Ama burada kadınlar zor durumda olduğu için mecburen kabul ediyor. İnsanlar bu yüzden bizi suçluyorlar” (K1, Kişisel İletişim: Aralık 2015)

Gazetelerde *“Suriyeli kadınlar Türk erkeklerini baştan çıkarıyor” diye yazılar çıkıyor. Bu yüzden kadınlar bize kötü gözle bakıyor” (K11, Kişisel İletişim: Haziran 2016).*

Sığınmacılar ile yerel halk arasında farklı kültür ve yaşam tarzından kaynaklanan sorunlar yerel tepkinin en önemli nedenidir. Örneğin

kadınların dışarıda herhangi bir işte çalışmamaları, makyaj vb. süse düşkün olmaları, toplumda yadırganmakta farklı tepkilere neden olmaktadır. Görüşme yapmak için gittiğimizde karşılaştığımız bir mahalle sakini, bizim yardım yapmak için geldiğimizi zannedip, Suriyeli komşusunun makyajsız sokağa çıkmadığını “gidin kendi fakirlerimizi bulun, savaştan kaçarken her şeylerini bırakmışlar ama makyaj çantalarını almayı unutmamışlar” diye kınayarak anlatmıştır. Bourse’a (2009) göre “ötekilere” karşı dışlayıcı söylemin nedeni siyah ya da sarı ırktan olmak değil, inançlar, uygarlıklar arasındaki farklılık ve “öteki”lerin alışkanlıklarıdır. Bu bağlamda Bourse’a göre sosyal dışlanmayı tetikleyen şey kültürel alışkanlıklar ve yaşam tarzı farklılıklarıdır.

Medya Suriyeli sığınmacılar hakkında genel olarak misafirlerimiz veya Suriyeli kardeşlerimiz gibi müsbet bir dil kullanmakta (Paldır, Efe ve Paksoy, 2015), ancak zaman zaman sığınmacıları kriminalize ederek suç işleme potansiyeline sahip bir tehdit olarak da yansıtmakta, toplumsal sorunların merkezinde konumlandırmaktadır. Bu durum medyanın algı yarattığı, toplumda var olan önyargıları beslediği tartışmalarını gündeme getirmektedir. Göker ve Keskin’in (2015) çalışmasında, Suriyeli sığınmacıların medyada %72 oranında problemler ve olumsuz gelişmeler etrafında yer aldığı görülmektedir. Antep’te 2014 yılında Hacettepe Göç Araştırmaları Merkezi’nin yaptığı araştırmaya göre Suriyelilerin geri dönmesi gerektiğini söyleyenlerin büyük çoğunluğunun kadınlar olduğu tespit edilmiştir. Çünkü bölgedeki kadınlar, sığınmacı kadınları kuma ihtimaline karşı büyük bir tehdit olarak görmektedirler. Hukuken yasak olmasına rağmen sığınmacı kadınlarla yapılan çok eşli evlilikler sığınmacı kadınlar açısından da ciddi bir risk ve tehdittir (Kaya, 2017). Medyada geleneksel olarak var olan kadına karşı ayrımcı, dışlayıcı dil Suriyeli sığınmacılar konusunda da ortaya çıkmakta sığınmacı kadınlar sadece kuma, fuhuş ve zorla evlilik üzerinden haberlere konu edilmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Sosyal dışlanma, kişinin yaşayabilmek için ana ihtiyaçlarını tedarik edememesiyle başlayan ve ekonomik, sosyal, siyasi katılım etkinliğinin zayıflayarak zaman içinde kişinin toplumdan kopmasına yol açabilen toplumsal barış açısından tehlikeli bir süreçtir. Bu riskli süreç, tekil olarak herhangi bir bireyle sınırlı kalmayarak, ailelerden çocuklarına ve oradan da tüm toplum katmanlarına yansımaktadır.

İnsanın ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer alanlardaki ihtiyaçların karşılanmaması, toplumla bütünleşmesini zorlaştırmakta ve hatta önlemektedir. Sosyal dışlanmaya maruz kalan bireylerin, ruhsal ve fiziksel sağlıklarının bozulduğu, toplumla bağ kuramama sorunu yaşadıkları, suça eğilim ve suç oranlarının arttığı, bunun da toplumda ahlâki çözümlere yol açtığı bilinmektedir. Türk toplumu Suriyeli sığınmacıları oldukça yüksek

düzye de kabullenmiş olmakla birlikte, ekonomik kaygılar, kültürle ilgili hassasiyetler ve güvenlik konularında endişe taşımaktadırlar. Sığınmacı kadınlar hakkında olumsuz kanaatin oluşmasında aile yaşamında görülen olumsuz etkiler ile kadın ve çocuk istismarının etkisi oldukça fazladır.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre, Suriyeli kadınlar, sosyal dışlanmanın maddi yoksunluk ve sosyal haklar boyutunda, açıktan ayrımcı, dışlayıcı ve ötekileştirici bir tutuma maruz kalmamakla birlikte, gerek kamuoyu, gerekse medya tarafından haklarında “ikinci eş olma, yuva yıkma” gibi negatif bir imge kurgulanması sebebiyle sosyal ilişkiler boyutunda dışlanmaktadır. Savaşın uzaması nedeniyle geri dönme umutları gittikçe kaybolmaya yüz tutan kadınlar ileriye dönük ciddi kaygılar taşımakta, yaşadıkları dışlanma, toplumla bütünleşme süreçlerini daha sancılı hale getirmektedir.

Türkiye’de Suriyeli sığınmacılara karşı, özellikle kadın sığınmacılara karşı her türlü dışlayıcı söylem, tutum ve davranıştan kaçınılması gerekmektedir. Suriyeli kadınlara yönelik sosyal destek anlamında geliştirilen tek mekanizma maddi yardımlardır. Sosyal dışlanmanın önlenmesi için, insanın sadece maddi ihtiyaçlarının karşılanması yetmemekte, toplum içerisinde insan onuruna yakışır bir ilişkiler ağı içerisinde konumlanması da gerekmektedir.

Suriyeli kadın sığınmacılara karşı, özellikle medyanın, toplumsal muhayyilede iz bırakacak her türlü negatif söylemden uzak durması ve kadınların sosyo-ekonomik gelişimlerinin desteklenerek, topluma uyum süreçlerinin kolaylaştırılması gerekmektedir. Ayrıca sığınmacı kadınların dışlanmasına neden olan dinamiklerin iyi tahlil edilerek, bu sürecin sadece “dışlananlar” değil “dışlayanlar” üzerindeki etkisinin de araştırılması ve dışla(n)maya sebep olan etkenlerin ortadan kaldırılması yönünde politikaların geliştirilmesine ihtiyaç vardır.

Kaynakça / Reference

- Adaman, F., Keyder, Ç., (2006). *Türkiye’de büyük kentlerin gecekondu ve çöküntü mahallelerinde yaşanan yoksulluk ve sosyal dışlanma*
http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf Et: 20 Temmuz 2016
- Atkinson, J., (1997). *The economics of social exclusion-it’s not simple poverty or unemployment*, <http://www.res.org.uk/media/atkinson1.htm>. Et: 08. 08. 2016
- Atkinson, AB. Hills, J. (1998). *Exclusion, employment and opportunity Centre for Analysis of Social Exclusion*. CASE/4 London School of Economics, Houghton Street London WC2A 2AE
http://eprints.lse.ac.uk/5489/1/exclusion_employment_and_opportunity.PDF Et: 08.08. 2016
- Başak, C. (2011). *Mülteciler, sığınmacılar, yasa dışı göçmenler*. Ankara: Sonsöz Gazetecilik ve Reklamcılık
- Bauman, Z. (2013). *Sosyolojik düşünmek*. 9. Baskı, A. Yılmaz(Çev.),İstanbul: Ayrıntı yayınları
- Bayram, N., vd. (2010). Yaşam tatmini ve sosyal dışlanma, “İş-Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, C.12, (4), ss. 79-92 DOI: 10.4026/1303-2860.2010.0159.x
- Berman, Y. and David P. (2000). Indicators of social quality and social exclusion at national and community level, *Social Indicators Research*.
<https://doi.org/10.1023/A:1007074127144>
- Bora, A. (2007). Yoksulluk ve kadınlar, *Tes-İş Dergisi*, Sosyal dışlanma ve yoksulluk dosyası içinde, ss.95-99.
http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/53617/44562/yoksulluk_ve_sosyal_d%C4%B1s%CC%A7lanma.pdf
- Bourse, M. (2009). *Melezliğe övgü*. I. Ergüden (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Buz, S. (2006). Kadın ve göç ilişkisi: Sığınan ve sığınmacı kadın örneği, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Creswel, JW. (2013). Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni (M. Bütün, S.B. Demir, Çev.).Ankara, Siyasal
- Dedeoğlu, S., Gökmen, Ç.E., (2011). *Göç ve sosyal dışlanma*, Ankara : Elif Yayınevi.
- Deniz, AÇ., Ekinci Y., Hülür, AB. (2016). Suriyeli sığınmacıların karşılaştığı sosyal dışlanma mekanizmaları, 14(27), *Sosyal bilimler araştırma dergisi*, ss.17-40

- Goffman, E. (2014). *Damga-örselelenmiş kimliğin idare edilişi üzerine notlar*, L. Ünsaldı (Haz.), Ş. Geniş- L. Unsaldı-S.N. Ağırnaslı, (Çev.), Ankara: Heretik Yayınevi. Özgün eser 1963 tarihlidir.
- Göker, G. Keskin S.(2015). Haber medyası ve mülteciler: Suriyeli mültecilerin Türk yazılı basınındaki temsili. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* - Sayı 41 /ss. 229-256
- Jehoel-Gijsbers G. ve Vrooman C. (1997). Explaining social exclusion: A theoretical model tested in the Netherlands, The Netherlands Institute for Social Research/
https://www.researchgate.net/publication/236981206_Explaining_Social_Exclusion_A_Theoretical_Model_Testedin_The_Netherlands Et: 30.03.2016
- İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi (İGAM) (2013). *Sivil Toplum Sivil Toplum Örgütlerinin Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler İçin Yaptıkları Çalışmalar ile İlgili Rapor*. <http://www.igamder.org/wp-content/uploads/2012/06/Suriye-STK-Raporu.pdf>, Erişim Tarihi: 14.10.2017.
- Kaya, M. (2017). *Türkiye'deki Suriyeliler. İç içe geçişler ve karşılaşmalar*. İstanbul: Hiperyayın.
- Kaya, M. Ebru, H. Demirağ, O. (2016). Türkiye'deki Suriyeli kadın sığınmacıların iş piyasasındaki çalışma koşullarına sosyolojik bir bakış: Şanlıurfa örneği. M. Paksoy, K. Sarıçoban, E. Yıldırımçı, Ö. Özkan (Ed). *II. uluslararası Ortadoğu konferansları: Ortadoğu'daki çatışmalar bağlamında göç sorunu bildiri kitabı içinde*, ss.155-171, Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Matbaası.
- Koyuncu, A. (2014). *Kentin yeni misafirleri Suriyeliler*, Konya: Çizgi Kitabevi
- Küçükşen, K. (2015). Being a women in the grip of war and migration. Contextual approaches in sociology (A.E.Pope, H. Arslan, M.A. İcbay, T. Butvilas)Ed. Almanyay: Peter Lang D. ss.199-208
- Lister, R., (2004). *Poverty: Key concepts, Polity*, Cambridge.
- Orhan, O., Şenyücel Gündoğar, Ş., (2015). Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye etkileri, Ortadoğu stratejik araştırmalar raporu, ISBN: 978-605-4615-95-7
- Özgökçeler, S. (2006). Sosyal dışlanma sorunsalı ve engellilerin sosyal politikası bağlamında değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pandır, M., Efe, İ., Paksoy, A.F. (2015). Türk Basınında Suriyeli Sığınmacı Temsili Üzerine Bir İçerik Analizi, *Marmara İletişim Dergisi*, S.24, ss.1-26. DOI: 10.17829/
- Sapancalı, F. (2005). Avrupa Birliğinde sosyal dışlanma sorunu ve mücadele yöntemleri, *Çalışma ve Toplum*, ss.51-106
<http://www.calismatoplum.org/sayi6/Makale%202.pdf> Et:03.05.2016

- Silver, H., (1994). *Social exclusion and social solidarity: Three paradigms*. International Labor Review 133 (5-6), 531–578.
<http://www.gsdrc.org/document-library/social-exclusion-and-social-solidarity-three-paradigms/> Et.20.03.2016
- Sunal, O. (2006). Sosyal dışlanmaya kuramsal Yaklaşımlar, *Çalışma Ortamı Dergisi*, <http://sosyalpolitika.fisek.org.tr/?> Et.20.03.2016
- Sürüel, T., (2008). “Göç ve sosyal dışlanma ilişkisinin sosyal politika açısından analizi (İstanbul-Sultanbeyli Örneği), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, 10. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yin, R.K. (1989). *Case study research: Design and metohds*. Sage publications.
https://books.google.com.tr/books/about/Case_study_research.html?id=gxy2AAAAIAAJ&redir_esc=yEr. Tarihi:Et.: 08.10.2017.
http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151005_suriyeli_multeciler
<http://www.cnnturk.com/turkiye/chpli-vekil-suriyeliler-teror-orgutleri-icin-potansiyel-guc>
<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22127.pdf>
http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik

